

Capítol setè

ENFORTIR L'EDUCACIÓ DELS FILLS

259. Els pares sempre incideixen en el desenvolupament moral dels seus fills, per bé o per mal. Per tant, el més adequat és que acceptin aquesta funció inevitable i la facin d'una manera conscient, entusiasta, raonable i apropiada. Ja que aquesta funció educativa de les famílies és tan important i ha esdevingut molt complexa, vull aturar-me especialment en aquest punt.

On són els fills?

260. La família no pot renunciar a ser lloc de suport, d'acompanyament, de guia, encara que hagi de reinventar els seus mètodes i trobar nous recursos. Necessita plantejar-se a què vol exposar als seus fills. Per això, no ha d'evitar de preguntar-se qui són els qui s'ocupen de donar-los diversió i entreteniment, qui entren a les seves habitacions a través de les pantalles, a qui els lliuren perquè els guïïn en el seu temps lliure. Només els moments que passem amb ells, parlant amb senzillesa i afecte de les coses importants, i les possibilitats sanes que vam crear perquè ells ocupin el seu temps, permetran evitar una nociva invasió. Sempre cal una vigilància. L'abandonament mai no és sa. Els pares han d'orientar i prevenir els infants i adolescents perquè sàpiguen enfrontar situacions on pugui haver riscos, per exemple, d'agressions, d'abús o de drogoaddicció.

261. Però l'obsessió no és educativa, i no es pot tenir un control de totes les situacions per les quals podria arribar a passar un fill. Aquí val el principi que «el temps és superior a l'espai».291 És a dir, es tracta de generar processos més que de dominar espais. Si un pare està obsessionat per saber on està el seu fill i per controlar tots els seus moviments, mira només de dominar el seu espai. D'aquesta manera no l'educarà, no l'enfortirà, no el prepararà per fer front als canvis. El que interessa sobretot és generar en el fill, amb molt d'amor, processos de maduració de la seva llibertat, de capacitació, de creixement integral, de cultiu de l'autèntica autonomia. Només així aquest fill tindrà en si mateix els elements que necessita per saber defensar-se i per

actuar amb intel·ligència i astúcia en circumstàncies difícils. Llavors la gran qüestió no és on està el fill físicament, amb qui està en aquest moment, sinó on està en un sentit existencial, on està posicionat des del punt de vista de les seves conviccions, dels seus objectius, dels seus desitjos, del seu projecte de vida. Per això, les preguntes que faig als pares són: «¿Intentem comprendre "on" són els fills realment en el seu camí? On està realment la seva ànima, ho sabem? I, sobretot, ho volem saber?».292

262. Si la maduresa fos només el desenvolupament d'alguna cosa ja continguda en el codi genètic, no hi hauria molt a fer. La prudència, el seny i la sensatesa no depenen de factors merament quantitius de creixement, sinó de tota una cadena d'elements que se sintetitzen a l'interior de la persona; per ser més exactes, al centre de la seva llibertat. És inevitable que cada fill ens sorprengui amb els projectes que brollin d'aquesta llibertat, que ens trenqui els esquemes, i és bo que això passi. L'educació comporta la tasca de promoure llibertats responsables, que en les cruïlles sàpiguen escollir amb sentit i intel·ligència; persones que compreguin sense reserves que tenen a les mans la seva vida i la de la seva comunitat i que aquesta llibertat és un do immens.

La formació ètica dels fills

263. Tot i que els pares necessiten de l'escola per assegurar una instrucció bàsica dels seus fills, mai no poden delegar completament la seva formació moral. El desenvolupament afectiu i ètic d'una persona requereix una experiència fonamental: creure que els propis pares són molt segurs. Això constitueix una responsabilitat educativa: generar confiança en els fills amb l'afecte i el testimoniatge, inspirar en ells un amorós respecte. Quan un fill ja no sent que és valuós per als seus pares, encara que sigui imperfecte, o no percep que ells tenen una preocupació sincera per ell, això crea ferides profundes que originen moltes dificultats en la seva maduració. Aquesta absència, aquest abandonament afectiu, provoca un dolor més íntim que una eventual correcció que rebí per una mala acció.

264. La tasca dels pares inclou una educació de la voluntat i un desenvolupament d'hàbits bons i d'inclinacions afectives a favor del bé. Això implica que es presentin com a desitjables comportaments a aprendre i inclinacions a desenvolupar. Però sempre es tracta d'un procés que va de la imperfecció a la major

plenitud. El desig d'adaptar-se a la societat, o l'hàbit de renunciar a una satisfacció immediata per adaptar-se a una norma i assegurar-se una bona convivència, és ja en si mateix un valor inicial que crea disposicions per a elevar-se després cap a valors més alts. La formació moral s'hauria de realitzar sempre amb mètodes actius i amb un diàleg educatiu que incorpori la sensibilitat i el llenguatge propi dels fills. A més, aquesta formació s'ha de fer de manera inductiva, de tal manera que el fill pugui arribar a descobrir per si mateix la importància de determinats valors, principis i normes, en lloc de imposar-los-hi com a veritats irrefutables.

265. Per obrar bé no basta «jutjar adequadament» o saber amb claredat què s'ha de fer, encara que això sigui prioritari. Moltes vegades som incoherents amb les nostres pròpies conviccions, tot i que siguin sòlides. Per més que la consciència ens dicti determinat judici moral, en ocasions tenen més poder altres coses que ens atrauen, si no hem aconseguit que el bé captat per la ment arrelhi en nosaltres com una profunda inclinació afectiva, com un gust pel bé que pesi més que altres atractius, i que ens porti a percebre que això que captem com a bo ho és també «per a nosaltres» aquí i ara. Una formació ètica eficaç implica mostrar a la persona fins a quin punt li convé a ella mateixa obrar bé. Avui sol ser ineficaç demanar alguna cosa que exigeix esforç i renúncies, sense mostrar clarament el bé que amb això es pot aconseguir.

266. Cal desenvolupar hàbits. També els costums adquirits des d'infants tenen una funció positiva, permetent que els grans valors interioritzats es tradueixin en comportaments externs sans i estables. Algú pot tenir sentiments sociables i una bona disposició envers els altres, però si durant molt de temps no s'ha habituat per la insistència de la gent gran a dir «per favor», «si us plau», «gràcies», la seva bona disposició interior no es traduirà fàcilment en aquestes expressions. L'enfortiment de la voluntat i la repetició de determinades accions construeixen la conducta moral, i sense la repetició conscient, lliure i valorada de determinats comportaments bons no s'acaba d'educar aquesta conducta. Les motivacions, o l'atractiu que sentim cap a determinat valor, no esdevenen virtut sense aquests actes adequadament motivats.

267. La llibertat és una cosa grandiosa, però podem perdre-la. L'educació moral és un cultiu de la llibertat a través de propostes, motivacions, aplicacions pràctiques, estímuls, premis, exemples, models, símbols, reflexions, exhortacions, revisions de la manera d'actuar i diàlegs que ajudin les persones a desenvolupar aquests principis

interiors estables que mouen a obrar espontàniament el bé. La virtut és una convicció que s'ha transformat en un principi intern i estable de l'obrar. La vida virtuosa, per tant, construeix la llibertat, l'enforteix i l'educa, evitant que la persona es torni esclava d'inclinacions compulsives deshumanitzants i antisocials. Perquè la mateixa dignitat humana exigeix que cadascú «actui segons una elecció conscient i lliure, és a dir, mogut i induït personalment des de dins».293

El valor de la sanció com a estímulo

268. Així mateix, és indispensable sensibilitzar l'infant o l'adolescent perquè adverteixi que les males accions tenen conseqüències. Cal desvetllar la capacitat de posar-se al lloc de l'altre i de doldre pel seu sofriment quan se li ha fet mal. Algunes sancions -a les conductes antisocials agressives- poden complir en part aquesta finalitat. És important orientar l'infant amb fermesa a demanar perdó i a reparar el dany causat als altres. Quan el camí educatiu mostra els seus fruits en una maduració de la llibertat personal, el fill mateix en algun moment començarà a reconèixer amb gratitud que ha estat bo per a ell créixer en una família i fins i tot suportar les exigències que planteja tot procés formatiu.

269. La correcció és un estímulo quan també es valoren i es reconeixen els esforços i quan el fill descobreix que els seus pares mantenen viva una pacient confiança. Un infant corregit amb amor se sent tingut en compte, percep que és algú, adverteix que els seus pares reconeixen les seves possibilitats. Això no requereix que els pares siguin immaculats, sinó que sàpiguen reconèixer amb humilitat els seus límits i mostrin els seus propis esforços per ser millors. Però un dels testimoniatges que els fills necessiten dels pares és que no es deixin portar per la ira. El fill que comet una mala acció ha de ser corregit, però mai com un enemic o com aquell amb qui es descarrega la pròpia agressivitat. A més, un adult ha de reconèixer que algunes males accions tenen a veure amb la fragilitat i els límits propis de l'edat. Per això seria nociva una actitud constantment sancionadora, que no ajudaria a advertir la diferent gravetat de les accions i provocaria desànim i irritació: «Pares, no exaspereu els vostres fills» (*Ef* 6,4; cf. *Col* 3,21).

270. La cosa fonamental és que la disciplina no es converteixi en una mutilació del desig, sinó en un estímul per anar sempre més enllà. Com integrar disciplina amb inquietud interior? Com fer-ho perquè la disciplina sigui límit constructiu del camí que ha d'empendre un infant i no un mur que l'anul·li o una dimensió de l'educació que l'acomplexi? Cal saber trobar un equilibri entre dos extrems igualment nocius: un seria pretendre construir un món a mesura dels desitjos del fill, que creix sentint-se subjecte de drets però no de responsabilitats. L'altre extrem seria portar-lo a viure sense consciència de la seva dignitat, de la seva identitat única i dels seus drets, torturat pels deures i pendent de realitzar els desitjos aliens.

Pacient realisme

271. L'educació moral implica demanar a un infant o un jove només aquelles coses que no li comportin un sacrifici desproporcionat, reclamar-li només una quota d'esforç que no provoqui ressentiment o accions purament forçades. El camí ordinari és proposar petits passos que es puguin entendre, acceptats i valorats, i impliquin una renúncia proporcionada. Altrament, per demanar massa, no aconseguim res. La persona, tot just pugui alliberar-se de l'autoritat, possiblement deixarà d'obrar bé.

272. La formació ètica desperta de vegades menyspreu a causa d'experiències d'abandó, de desil·lusió, de manca d'afecte, o per una mala imatge dels pares. Es projecten sobre els valors ètics les imatges tortes de la figura del pare i de la mare, o les debilitats dels adults. Per això, cal ajudar els adolescents a practicar l'analogia: els valors estan realitzats especialment en algunes persones molt exemplars, però també es realitzen imperfectament i en diversos graus. Alhora, ja que les resistències dels joves estan molt lligades a males experiències, cal ajudar-los a fer un camí de curació d'aquest món interior ferit, de manera que puguin fer un pas per comprendre i reconciliar-se amb les persones i amb la societat.

273. Quan es proposen valors, cal anar a poc a poc, avançar de diverses maneres d'acord amb l'edat i amb les possibilitats concretes de les persones, sense pretendre aplicar metodologies rígides i immutables. Les aportacions valuoses de la psicologia i de les ciències de l'educació mostren la necessitat d'un procés gradual en la consecució de canvis de comportament, però també la llibertat requereix canals i estímuls, perquè

abandonada a si mateixa no garanteix la maduració. La llibertat concreta, real, és limitada i condicionada. No és una pura capacitat de triar el bé amb total espontaneïtat. No sempre es distingeix adequadament entre acte «voluntari» i acte «lliure». Algú pot voler una cosa dolenta amb una gran força de voluntat, però a causa d'una passió irresistible o d'una mala educació. En aquest cas, la seva decisió és molt voluntària, no contradiu la inclinació del seu voler, però no és lliure, perquè se li ha tornat gairebé impossible no optar per aquest mal. És el que passa amb un addicte compulsiu a la droga. Quan la vol ho fa amb totes les seves ganes, però està tan condicionat que de moment no és capaç de prendre una altra decisió. Per tant, la seva decisió és voluntària, però no és lliure. No té sentit «deixar que triï amb llibertat», ja que de fet no pot triar, i exposar-lo a la droga només augmenta la dependència. Necessita l'ajuda dels altres i un camí educatiu.

La vida familiar com a context educatiu

274. La família és la primera escola dels valors humans, en la qual s'aprèn el bon ús de la llibertat. Hi ha inclinacions desenvolupades en la infantesa, que impregnen la intimitat d'una persona i romanen tota la vida com una emotivitat favorable cap a un valor o com un rebuig espontani de determinats comportaments. Moltes persones actuen tota la vida d'una determinada manera perquè consideren valuosa aquesta manera d'actuar que es va incorporar en ells des de la infància, com per osmosi: «A mi m'ho van ensenyar així»; «Això és el que em van inculcar». En l'àmbit familiar també es pot aprendre a discernir de manera crítica els missatges dels diversos mitjans de comunicació. Lamentablement, moltes vegades alguns programes televisius o certes formes de publicitat incideixen negativament i debiliten valors rebuts en la vida familiar.

275. En aquest temps, en què regnen l'ansietat i la pressa tecnològica, una tasca importantíssima de les famílies és educar per a la capacitat d'esperar. No es tracta de prohibir als infants que juguin amb els dispositius electrònics, sinó de trobar la manera de generar en ells la capacitat de diferenciar les diverses lògiques i de no aplicar la velocitat digital a tots els àmbits de la vida. La postergació no és negar el desig sinó diferir la seva satisfacció. Quan els infants o els adolescents no són educats per acceptar que algunes coses han d'esperar, esdevenen prepotents, que ho sotmeten tot a la

satisfacció de les seves necessitats immediates i creixen amb el vici del «tot i ràpid». Aquest és un gran engany que no afavoreix la llibertat, sinó que la intoxica. En canvi, quan s'educa per aprendre a posposar algunes coses i per esperar el moment adequat, s'ensenya el que és ser amo de si mateix, autònom davant els seus propis impulsos. Així, quan l'infant experimenta que pot fer-se càrrec de si mateix, s'enriqueix la seva autoestima. Al seu torn, això li ensenya a respectar la llibertat dels altres. Per descomptat que això no implica exigir-los als infants que actuïn com a adults, però tampoc no cal menysprear la seva capacitat de créixer en la maduració d'una llibertat responsable. En una família sana, aquest aprenentatge es produeix de manera ordinària per les exigències de la convivència.

276. La família és l'àmbit de la socialització primària, perquè és el primer lloc on s'aprèn a col·locar-se davant de l'altre, a escoltar, a compartir, a suportar, a respectar, a ajudar, a conviure. La tasca educativa ha de despertar el sentiment del món i de la societat com a llar, és una educació per saber «habitar», més enllà dels límits de la pròpia casa. En el context familiar s'ensenya a recuperar el veïnatge, la cura, la salutació. Allà es trenca el primer setge del mortal egoisme per reconèixer que vivim al costat d'altres, amb altres, que són dignes de la nostra atenció, de la nostra amabilitat, del nostre afecte. No hi ha vincle social sense aquesta primera dimensió quotidiana, gairebé microscòpica: estar junts en el veïnatge, creuant-nos en diferents moments del dia, preocupant-se pel que a tots ens afecta, socorrent-nos mútuament en les petites coses quotidianes. La família ha d'inventar cada dia noves formes de promoure el reconeixement mutu.

277. A la llar també es poden replantejar els hàbits de consum per tenir cura junts de la casa comuna: «La família és el subjecte protagonista d'una ecologia integral, perquè és el subjecte social primari, que conté en el seu si els dos principis-base de la civilització humana sobre la terra: el principi de comunió i el principi de fecunditat».294 Igualment, els moments difícils i durs de la vida familiar poden ser molt educatius. És el que passa, per exemple, quan arriba una malaltia, perquè «davant la malaltia, fins i tot en la família sorgeixen dificultats, a causa de la debilitat humana. Però, en general, el temps de la malaltia fa créixer la força dels vincles familiars [...] Una educació que deixa de banda la sensibilitat per la malaltia humana, resseca el cor; i fa que els joves estiguin "anestesiats" respecte al sofriment dels altres, incapaços de confrontar-se amb el sofriment i de viure l'experiència del límit».295

278. El trobament educatiu entre pares i fills pot ser facilitat o perjudicat per les tecnologies de la comunicació i la distracció, cada vegada més sofisticades. Quan són ben utilitzades poden ser útils per connectar els membres de la família tot i la distància. Els contactes poden ser freqüents i ajudar a resoldre dificultats.²⁹⁶ Però ha de quedar clar que no substitueixen ni reemplacen la necessitat del diàleg més personal i profund que demana el contacte físic, o almenys la veu de l'altra persona. Sabem que de vegades aquests recursos allunyen en lloc d'acostar, com quan a l'hora del dinar cada un està concentrat en el seu telèfon mòbil, o com quan un dels cònjuges es queda adormit esperant l'altre, que passa hores entretingut amb algun dispositiu electrònic. En la família, també això ha de ser motiu de diàleg i d'acords, que permetin donar prioritat a la trobada dels seus membres sense caure en prohibicions irracionals. De qualsevol manera, no es poden ignorar els riscos de les noves formes de comunicació per als infants i els adolescents, que de vegades els converteixen en abúlics, desconnectats del món real. Aquest «autisme tecnològic» els exposa més fàcilment a la manipulació dels qui busquen entrar en la seva intimitat amb interessos egoistes.

279. Tampoc no és bo que els pares esdevinguin éssers omnipotents per als seus fills, que només puguin confiar en ells, perquè així impedeixen un adequat procés de socialització i de maduració afectiva. Per fer efectiva aquesta prolongació de la paternitat en una realitat més àmplia, «les comunitats cristianes són cridades a oferir el seu suport a la missió educativa de les famílies»,²⁹⁷ de manera particular a través de la catequesi d'iniciació. Per afavorir una educació integral necessitem «revifar l'aliança entre la família i la comunitat cristiana».²⁹⁸ El Sínode ha volgut ressaltar la importància de l'escola catòlica, que «desenvolupa una funció vital d'ajuda als pares en el seu deure d'educar els fills. [...] Les escoles catòliques haurien de ser encoratjades en la seva missió d'ajudar els alumnes a créixer com a adults madurs que poden veure el món a través de la mirada d'amor de Jesús i comprendre la vida com una crida a servir Déu».²⁹⁹ Per això «cal afirmar decididament la llibertat de l'Església d'ensenyar la pròpia doctrina i el dret a l'objecció de consciència per part dels educadors».³⁰⁰

Sí a l'educació sexual

280. El Concili Vaticà II plantejava la necessitat d'«una positiva i prudent educació sexual» que arribi als infants i als adolescents «a mesura que avança la seva

edat» i «tenint en compte el progrés de la psicologia, la pedagogia i la didàctica».301 Ens hauríem de preguntar si les nostres institucions educatives han assumit aquest desafiament. És difícil pensar l'educació sexual en una època en què la sexualitat tendeix a banalitzar-se i a empobrir-se. Només es podria entendre en el marc d'una educació per a l'amor, per a la donació mútua. D'aquesta manera, el llenguatge de la sexualitat no es veu tristament empobrit, sinó il·luminat. L'impuls sexual pot ser conreat en un camí d'autoconeixement i en el desenvolupament d'una capacitat d'autodomini, que poden ajudar a treure a la llum capacitats precioses de goig i de trobada amorosa.

281. L'educació sexual ofereix informació, però sense oblidar que els infants i els joves no han arribat a una maduresa plena. La informació ha d'arribar en el moment apropiat i d'una manera adequada a l'etapa que viuen. No serveix saturar de dades sense el desenvolupament d'un sentit crític davant d'una invasió de propostes, davant la pornografia descontrolada i la sobrecàrrega d'estímul que poden mutilar la sexualitat. Els joves han de poder advertir que estan bombardejats per missatges que no busquen el seu bé i la seva maduració. Cal ajudar-los a reconèixer i a buscar les influències positives, al mateix temps que prenen distància de tot el que desfigura la seva capacitat d'estimar. Igualment, hem d'acceptar que «la necessitat d'un llenguatge nou i més adequat es presenta especialment en el moment de presentar als infants i els adolescents el tema de la sexualitat».302

282. Una educació sexual que tingui cura d'un sa pudor té un valor immens, encara que avui alguns considerin que és una qüestió d'altres èpoques. És una defensa natural de la persona que protegeix la seva interioritat i evita ser convertida en un pur objecte. Sense el pudor, podem reduir l'afecte i la sexualitat a obsessions que ens concentren només en la genitalitat, en morbositats que desfiguren la nostra capacitat d'estimar i en diverses formes de violència sexual que ens porten a ser tractats de manera inhumana o a fer mal als altres.

283. Sovint l'educació sexual es concentra en la invitació a «protegir-se», procurant un «sexe segur». Aquesta expressió transmet una actitud negativa cap a la finalitat procreativa natural de la sexualitat, com si un possible fill fos un enemic del qual cal protegir-se. Així es promou l'agressivitat narcisista en lloc de l'acolliment. És irresponsable tota invitació als adolescents a jugar amb els seus cossos i els seus desitjos, com si tinguessin la maduresa, els valors, el compromís mutu i els objectius

propis del matrimoni. D'aquesta manera se'ls encoratja alegrement a utilitzar una altra persona com a objecte de recerques compensatòries de carències o de grans límits. És important més aviat ensenyar-los un camí al voltant de les diverses expressions de l'amor, de la cura mútua, de la tendresa respectuosa, de la comunicació rica de sentit. Perquè tot això prepara per un do de si íntegre i generós que s'ha d'expressar, després d'un compromís públic, en el lliurament dels cossos. La unió sexual en el matrimoni apareixerà així com a signe d'un compromís totalitzant, enriquit per tot el camí previ.

284. Cal no enganyar els joves portant-los a confondre els plànols: l'atracció «crea, per un moment, la il·lusió de la "unió", però, sense amor, aquesta unió deixa els desconeguts tan separats com abans».303 El llenguatge del cos requereix el pacient aprenentatge que permet interpretar i educar els propis desitjos per donar-se de veritat. Quan es pretén donar-ho tot de cop és possible que no es doni res. Una cosa és comprendre les fragilitats de l'edat o les seves confusions, i una altra és encoratjar els adolescents a perllongar la immaduresa de la seva forma d'estimar. Però qui parla avui d'aquestes coses? Qui és capaç de prendre's seriosament els joves? Qui els ajuda a preparar-se seriosament per a un amor gran i generós? Es pren massa a la lleugera l'educació sexual.

285. L'educació sexual hauria d'incloure també el respecte i la valoració de la diferència, que mostra a cada un la possibilitat de superar el tancament en els propis límits per obrir-se a l'acceptació de l'altre. Més enllà de les comprensibles dificultats que cadascú pugui viure, cal ajudar a acceptar el propi cos tal com ha estat creat, perquè «una lògica de domini sobre el propi cos es transforma en una lògica de vegades subtil de domini sobre la creació [...] També la valoració del propi cos en la seva feminitat o masculinitat és necessària per reconèixer-se a si mateix en la trobada amb aquell que és diferent. D'aquesta manera és possible acceptar joiosament el do específic de l'altre o de l'altra, obra del Déu creador, i enriquir-se recíprocament».304 Només perdent la por a la diferència, un pot acabar d'alliberar-se de la immanència del propi ésser i de l'embadaliment d'un mateix. L'educació sexual ha d'ajudar a acceptar el propi cos, de manera que la persona no pretengui «esborrar la diferència sexual perquè no sap enfrontar-s'hi».305

286. Tampoc no es pot ignorar que en la configuració de la pròpia manera de ser, femenina o masculina, no conflueixen només factors biològics o genètics, sinó múltiples

elements que tenen a veure amb el temperament, la història familiar, la cultura, les experiències viscudes, la formació rebuda, les influències d'amics, familiars i persones admirades, i altres circumstàncies concretes que exigeixen un esforç d'adaptació. És veritat que no podem separar el que és masculí i femení de l'obra creada per Déu, que és anterior a totes les nostres decisions i experiències, on hi ha elements biològics que és impossible ignorar. Però també és veritat que la masculinitat i la feminitat no són una cosa rígida. Per això és possible, per exemple, que la manera de ser masculí del marit pugui adaptar-se de manera flexible a la situació laboral de la dona. Assumir tasques domèstiques o alguns aspectes de la criança dels fills no el fan menys masculí ni signifiquen un fracàs, una claudicació o una vergonya. Cal ajudar els infants a acceptar amb normalitat aquests sans «intercanvis», que no treuen cap dignitat a la figura paterna. La rigidesa esdevé una exageració del masculí o del femení, i no educa els infants i els joves per a la reciprocitat encarnada en les condicions reals del matrimoni. Aquesta rigidesa, al seu torn, pot impedir el desenvolupament de les capacitats de cadascú, fins al punt de portar a considerar com a poc masculí dedicar-se a l'art o la dansa i poc femení desenvolupar alguna tasca de direcció. Això gràcies a Déu ha canviat, però en alguns llocs certes concepcions inadequades continuen condicionant la legítima llibertat i mutilant l'autèntic desenvolupament de la identitat concreta dels fills o de les seves potencialitats.

Transmetre la fe

287. L'educació dels fills ha d'estar marcada per un camí de transmissió de la fe, que es dificulta per l'estil de vida actual, pels horaris de treball, per la complexitat del món d'avui on molts porten un ritme frenètic per poder sobreviure.³⁰⁶ Tanmateix, la llar ha de continuar essent el lloc on s'ensenyi a percebre les raons i la bellesa de la fe, a pregar i a servir el proïsme. Això comença en el baptisme, on, com deia sant Agustí, les mares que porten els seus fills «cooperen al part sant».³⁰⁷ Després comença el camí del creixement d'aquesta vida nova. La fe és do de Déu, rebut en el baptisme, i no és el resultat d'una acció humana, però els pares són instruments de Déu per a la seva maduració i desenvolupament. Llavors «és bonic quan les mares ensenyen als fills petits a enviar un petó a Jesús o a la Mare de Déu. Quanta tendresa hi ha en això! En aquest moment el cor dels infants es converteix en espai d'oració».³⁰⁸ La transmissió de la fe

suposa que els pares visquin l'experiència real de confiar en Déu, de buscar-lo, de necessitar-lo, perquè només d'aquesta manera «una generació anuncia a l'altra les teves obres, i li anuncia les teves proeses» (*Sl* 144,4) i «el pares fan conèixer als seus fills la teva fidelitat» (*Is* 38,19). Això requereix que implorem l'acció de Déu en els cors, allà on no podem arribar. El gra de mostassa, tan petita llavor, es converteix en un gran arbust (cf. *Mt* 13,31-32), i així reconeixem la desproporció entre l'acció i el seu efecte. Llavors sabem que no som amos del do sinó els seus administradors curosos. Però el nostre afany creatiu és una ofrena que ens permet col·laborar amb la iniciativa de Déu. Per això, «han de ser valorats els cònjuges, mares i pares, com a subjectes actius de la catequesi [...]. És de gran ajuda la catequesi familiar, com a mètode eficaç per formar els joves pares de família i fer que prenguin consciència de la seva missió d'evangelitzadors de la seva pròpia família».309

288. L'educació a la fe sap adaptar-se a cada fill, perquè els recursos apresos o les receptes de vegades no funcionen. Els infants necessiten símbols, gestos, narracions. Els adolescents solen entrar en crisi amb l'autoritat i amb les normes, per la qual cosa convé estimular les seves pròpies experiències de fe i oferir-los testimonis lluminosos que s'imposin per la seva sola bellesa. Els pares que volen acompanyar la fe dels seus fills estan atents als seus canvis, perquè saben que l'experiència espiritual no s'imposa sinó que es proposa a la seva llibertat. És fonamental que els fills vegin d'una manera concreta que per als seus pares la pregària és realment important. Per això els moments de pregària en família i les expressions de la pietat popular poden tenir més força evangelitzadora que totes les catequesis i que tots els discursos. Vull expressar especialment la meva gratitud a totes les mares que preguen incessantment, com ho feia santa Mònica, pels fills que s'han allunyat de Crist.

289. L'exercici de transmetre als fills la fe, en el sentit de facilitar la seva expressió i el seu creixement, ajuda a fer que la família esdevingui evangelitzadora, i espontàniament comenci a transmetre-la a tots els qui s'hi acosten, fins i tot fora del propi àmbit familiar. Els fills que creixen en famílies missioneres sovint es tornen missioners, si els pares saben viure aquesta tasca de tal manera que els altres els sentin propers i amigables, de manera que els fills creixin en aquest estil de relacionar-se amb el món, sense renunciar a la seva fe i a les seves conviccions. Recordem que el mateix Jesús menjava i bevia amb els pecadors (cf. *Mc* 2,16; *Mt* 11,19), podia aturar-se a conversar amb la samaritana (*Jn* 4,7-26), i rebre de nit Nicodem (*Jn* 3,1-21), es deixava

ungir els peus per una dona prostituta (cf. *Lc* 7,36-50), i s'aturava a tocar els malalts (cf. *Mc* 1,40-45; 7,33). El mateix feien els seus apòstols, que no menyspreaven els altres, no estaven reclosos en petits grups de selectes, aïllats de la vida de la seva gent. Mentre les autoritats els assetjaven, ells gaudien de la simpatia «de tot el poble» (*Ac* 2,47; cf. 4,21.33; 5,13).

290. «La família es constitueix així com a subjecte de l'acció pastoral a través de l'anunci explícit de l'Evangeli i l'herència de múltiples formes de testimoniatge: la solidaritat envers els pobres, l'obertura a la diversitat de les persones, la custòdia de la creació, la solidaritat moral i material envers les altres famílies sobretot envers les més necessitades, el compromís per a la promoció del bé comú també mitjançant la transformació de les estructures socials injustes, a partir del territori en el qual viu, practicant les obres de misericòrdia corporal i espiritual».310 Això s'ha de situar en el marc de la convicció més preciosa dels cristians: l'amor del Pare que ens sosté i ens promou, manifestat en el lliurament total de Jesucrist, viu entre nosaltres, que ens fa capaços d'afrontar junts totes les tempestes i totes les etapes de la vida. També en el cor de cada família cal fer ressonar el kerigma, a temps i fora de temps, perquè il·lumini el camí. Tots hauríem de ser capaços de dir, a partir del que s'ha viscut en les nostres famílies: «Hem conegut l'amor que Déu ens té» (*1Jn* 4,16). Només a partir d'aquesta experiència, la pastoral familiar podrà aconseguir que les famílies siguin alhora esglésies domèstiques i ferment evangelitzador en la societat.